

EUROPESE COMMISSIE

Brussel, 22.7.2010
SEC(2010) 964 definitief

WERKDOCUMENT VAN DE DIENSTEN VAN DE COMMISSIE

**over het functioneren en het potentieel van de
Europese sectorale sociale dialoog**

INHOUD

SAMENVATTING	4
1. <i>Inleiding</i>	6
2. <i>De Europese sectorale comités voor de sociale dialoog</i>	7
2.1. Dynamiek van de comités	7
2.2. Diversiteit en relevantie van de resultaten	10
2.3. Aanpassen aan de uitbreiding.....	13
3. <i>Verbeteren van de raadplegings- en onderhandelingsdimensies van de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog</i>	14
3.1. Raadpleging en administratieve capaciteit van de Europese sociale partners	14
3.2. Onderhandelingen en de mogelijkheid om overeenkomsten te sluiten.....	15
4. <i>Versterken van de reikwijdte en representativiteit van de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog</i>	17
4.1. Aanpassen van het toepassingsgebied en de omvang van de comités	17
4.2. Integratie van nieuwe partijen met het oog op de aanpassing aan veranderingen	18
4.3. Bevorderen van het genderevenwicht	18
5. <i>Verbeteren van de efficiëntie van de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog</i>	19
5.1. Synergieën en informatie-uitwisseling tussen de sectoren.....	19
5.2. Effectieve resultaten en een beter toezicht op de tenuitvoerlegging.....	20
5.3. Beter gebruik van Europese financiering	21
6. <i>Conclusie</i>	22

- Bijlage 1: Overzicht van de Europese sectorale partnerorganisaties die uit hoofde van artikel 154 (VWEU) worden geraadpleegd
- Bijlage 2: Sectorale raadplegingen uit hoofde van artikel 154 sinds 2006
- Bijlage 3: Categorieën teksten en resultaten van de Europese sectorale sociale dialoog
- Bijlage 4: Gemeenschappelijke resultaten van de Europese comités voor de sociale dialoog
- Bijlage 5: Participatie van vertegenwoordigers van de lidstaten in delegaties die hebben deelgenomen aan de plenaire bijeenkomsten van comités voor de sociale dialoog
- Bijlage 6: Verantwoordelijkheden bij de uitvoering van autonome overeenkomsten en procesgerichte teksten
- Bijlage 7: Europese sectorale raden voor werkgelegenheid en vaardigheden
- Bijlage 8: Betrokkenheid van sociale partners en sectorale comités voor de sociale dialoog bij de effectbeoordelingsprocedure van de Commissie
- Bijlage 9: Overzicht van de NACE-classificaties van de comités
- Bijlage 10: Aantal werknemers in de EU in 2008, per sector

SAMENVATTING

In dit document worden de belangrijkste resultaten geïnventariseerd van de Europese sectorale sociale dialoog. Daarnaast wordt gekeken naar het functioneren van de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog. Er wordt aandacht besteed aan de dynamiek, de resultaten en de potentiële effecten van de werkzaamheden van de comités sinds 1998. Bovendien worden mogelijke verbeteringen in kaart gebracht met het oog op het uitbreiden van het toepassingsgebied en de kwaliteit van het raadplegings- en onderhandelingsproces.

Achtergrond: In overeenstemming met het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) hecht de Commissie veel waarde aan het bevorderen van de Europese sociale dialoog tussen en binnen industriële sectoren. De sectorale dimensie kent in de Europese lidstaten een lange traditie, die weerspiegeld wordt in de structuur van de organisaties van de sociale partners.

Op grond van de bepalingen in het Verdrag van Amsterdam heeft de Commissie in 1998 een kader gecreëerd voor een Europese sectorale dialoog. Binnen dat kader heeft de Commissie veertig Europese comités voor de sociale dialoog opgericht, die op dit moment 145 miljoen werknemers in Europa vertegenwoordigen in sectoren die van essentieel belang zijn (*bijv. vervoer, energie, landbouw, bouw, handel, visserij, overheidsdiensten, metaal, scheepsbouw en onderwijs*).

De Europese sectorale comités voor de sociale dialoog bieden een podium voor de raadpleging omtrent Europese beleidsmaatregelen. Zij zijn ook een instrument voor de autonome sociale dialoog tussen de Europese sociale partners om gezamenlijk acties te ondernemen en onderhandelingen te voeren over kwesties van gemeenschappelijk belang. Hierdoor leveren zij een directe bijdrage aan de vormgeving van de Europese wetgeving en het Europees beleid op het gebied van de werkgelegenheid.

De comités houden zich bezig met zaken als veiligheid en gezondheid op het werk, beroepsopleidingen, vaardigheden, gelijke kansen, mobiliteit, maatschappelijk verantwoord ondernemen, arbeidsomstandigheden en duurzame ontwikkeling.

Resultaten en vooruitzichten: De werkzaamheden van de comités hebben tot uiteenlopende, al dan niet bindende resultaten geleid, inclusief overeenkomsten die via de Europese wetgeving worden uitgevoerd. In de loop der tijd is het aantal overeengekomen teksten met een juridisch bindend karakter toegenomen (alleen al sinds 2004 zijn er vier van dergelijke teksten goedgekeurd: dat is hetzelfde aantal als de hoeveelheid nieuwe richtlijnen die in die periode zijn aangenomen op het gebied van werkgelegenheid en veiligheid en gezondheid).

Dankzij deze resultaten hebben die comités een bijdrage geleverd aan zowel het verbeteren van het Europese werkgelegenheids- en sociale beleid als aan het creëren van betere arbeidsomstandigheden in Europa. Zij beschikken over de mogelijkheden om dat in de toekomst ook te blijven doen. Door hun ervaring en deskundigheid met betrekking tot de economische en sociale veranderingen op sectoraal niveau zijn zij in staat een bijdrage te leveren aan het ontwikkelen van een adequaat industrieel beleid. Zij kunnen daarnaast bijdragen aan de totstandkoming van overeenkomsten ter ondersteuning van de modernisering van de arbeidsverhoudingen. Zij kunnen hun bijdrage verder uitbouwen in het kader van de

'Europa 2020' strategie en zo de verantwoordelijkheid voor en de uitvoering van die strategie versterken.

Om vooruitgang te kunnen boeken, dienen de Europese sectorale sociale partners en hun nationale zusterorganisaties aandacht te blijven besteden aan hun administratieve capaciteit, representativiteit en resultaatgerichtheid. Van de zijde van de Commissie dient de ondersteuning op dit vlak verdergezet te worden en moet het toezicht geïntensiveerd worden teneinde een betere synergie tussen de comités te waarborgen en te zorgen voor een nog grotere bijdrage aan het Europees beleid.

1. INLEIDING

De Europese Unie onderkent dat de sociale dialoog een van de pijlers van het Europese sociale model is en tevens een instrument voor sociale cohesie en veerkracht. Dit is nogmaals bevestigd door de inwerkingtreding van het Verdrag van Lissabon. In het nieuwe artikel 152 van het Verdrag betreffende de werking van de Europese Unie (VWEU) wordt de inspanningsverplichting van de Unie benadrukt om de rol van de Europese sociale partners te bevorderen en de sociale dialoog te ondersteunen. Tevens wordt de autonomie van de Europese sociale partners onderkend.¹ Naast de bedrijfstakoverkoepelende sociale dialoog, maakt ook de sociale dialoog binnen sectoren in toenemende mate deel uit van dit Europees governance-instrument.

De raadplegingsdimensie van de Europese sociale dialoog werd voor het eerst onderkend in het Verdrag tot oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal in 1951 en in het Verdrag van Rome in 1957. De onderhandelingsdimensie is in gang gezet via het zogeheten Val Duchesse-proces² in 1985 en is daarna in 1991 verder uitgewerkt in de Europese overeenkomst tussen de sociale partners over het sociaal beleid. Dit heeft uiteindelijk geleid tot het sociale protocol dat in 1993 als bijlage bij het Verdrag van Maastricht is gevoegd en dat in 1997 definitief in het Europees Verdrag is opgenomen³.

Als follow-up heeft de Commissie de Mededeling getiteld “De aanpassing en bevordering van de sociale dialoog op communautair niveau”⁴ opgesteld alsmede het besluit van 20 mei 1998, dat specifiek gericht is op de sectorale dimensie van de Europese sociale dialoog en op het oprichten van comités voor de sectorale dialoog tussen de sociale partners (*hierna: “de comités”*). Deze comités vormen een podium voor het opbouwen van vertrouwen, informatie-uitwisseling, discussie, raadpleging, onderhandelingen en gemeenschappelijke acties.

Naar aanleiding van een gemeenschappelijk verzoek van Europese sociale partners die in een bepaalde sector actief zijn, richt de Commissie nog steeds nieuwe comités op die aan de voorwaarden voldoen zoals neergelegd in het besluit van 1998: de Europese sociale partners dienen in een aantal landen nationale zusterorganisaties te hebben die zelf als nationale sociale partners erkend zijn (representativiteit op nationaal niveau); zij dienen op Europees niveau over het vermogen te beschikken om overeenkomsten te sluiten (onderhandelingscapaciteit); en zij dienen over toereikende structuren te beschikken om een doeltreffende deelname aan het werk van een comité mogelijk te maken. De representativiteit

---

¹ Artikel 152 VWEU: ‘*De Unie erkent en bevordert de rol van de sociale partners op het niveau van de Unie, en houdt daarbij rekening met de verschillen tussen de nationale stelsels. Zij bevordert hun onderlinge dialoog, met inachtneming van hun autonomie. De tripartiete sociale top voor groei en werkgelegenheid levert een bijdrage tot de sociale dialoog.*’

² ‘Val Duchesse’ is de uitdrukking die gebruikt wordt om de opkomst van de sociale dialoog in het midden van de jaren tachtig van de vorige eeuw te beschrijven, aangezien de eerste bijeenkomst in dat kader in het Brusselse kasteel ‘Val Duchesse’ is gehouden. Dit was het resultaat van een initiatief in januari 1985 van Jacques Delors, voorzitter van de Commissie, om de voorzitters en secretarissen-generaal van alle organisaties die gelieerd waren aan de sociale partners in de EU (de UNICE (tegenwoordig BusinessEurope), het CEEP en het EVV) uit te nodigen.

³ Artikel 154 en artikel 155 VWEU (voorheen artikel 138 en artikel 139).

⁴ Mededeling van de Commissie ‘De aanpassing en bevordering van de sociale dialoog op communautair niveau’, COM(1998)322, 20.5.1998, en Besluit 98/500/EG van de Commissie als bijlage bij die mededeling; PB L 225 van 12.8.1998, blz. 27.

op Europees niveau is gebaseerd op een combinatie van deze drie criteria en dit aspect wordt regelmatig door de Commissie gecontroleerd⁵.

Tot nu toe heeft de Commissie veertig comités opgericht. Via hun besluiten, verklaringen en overeenkomsten bestrijken die comités bijna 145 miljoen werknemers, d.w.z. meer dan driekwart van de Europese beroepsbevolking. Zij hebben inmiddels meer dan 500 teksten aangenomen⁶ van uiteenlopende aard en met een meer of minder bindend karakter, inclusief overeenkomsten die in de lidstaten ten uitvoer moeten worden gelegd, op grond van Europese richtlijnen dan wel via de gebruikelijke nationale procedures. De Europese sociale partners in het ziekenhuiswezen, het zeevervoer, de burgerluchtvaart en de spoorwegsector hebben in totaal zes overeenkomsten betreffende arbeidsomstandigheden, werktijden en veiligheid en gezondheid op het werk aangenomen die via richtlijnen van de Raad ten uitvoer zijn gelegd.

De comités zijn in de eerste plaats fora om besprekingen te voeren en afspraken te maken over de wijze waarop de arbeidsomstandigheden en arbeidsverhoudingen in de respectieve sectoren verbeterd kunnen worden. Op die manier leveren zij een bijdrage aan de modernisering van het economisch en sociaal beleid. De Europese sectorale sociale partners beschikken over specifieke expertise over hun sectoren en over de dagelijkse praktijk in hun werkomgevingen. Zij bevinden zich dus in een uitstekende positie om mee te denken over de aanpak van kwesties als veranderingsbeheer, herstructurering, anticipatie van de benodigde vaardigheden en van opleidingsbehoeften, de wijze waarop mensen aan werk kunnen worden geholpen, veiligheid en gezondheid op het werk, arbeidsmarktintegratie, jeugdwerkgelegenheid, gelijke kansen en duurzame ontwikkeling. Dit zijn allemaal kwesties die relevant waren voor de Lissabonstrategie 2000-2010 en die ook deel zullen uitmaken van de 'Europa 2020-strategie'⁷. Dat is de reden waarom de Europese sectorale partners in toenemende mate betrokken worden bij het Europese beleidsvormingsproces.

Het onderhavige werkdocument van de diensten van de Commissie is opgesteld na raadpleging van de Europese sociale partners in 2009. Die raadpleging heeft 54 bijdragen opgeleverd, die in 2009 en 2010 met de sectorale sociale partners zijn besproken. In dit werkdocument worden de resultaten van deze discussies geïnventariseerd en worden mogelijke verbeteringen in kaart gebracht met het oog op het bevorderen van een beter functioneren van de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog.

2. DE EUROPESE SECTORALE COMITÉS VOOR DE SOCIALE DIALOOG

2.1. Dynamiek van de comités

Op dit moment zijn er veertig Europese sectorale comités voor de sociale dialoog⁸ en er worden besprekingen gevoerd over een mogelijke oprichting van nieuwe comités voor havens en sport⁹.

---

⁵ Met steun van Eurofound en op basis van een gestandaardiseerde methodologie:

http://www.eurofound.europa.eu/eiro/comparative_index.htm.

⁶ Databank voor de sociale dialoog: <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=521&langId=en>.

⁷ <http://ec.europa.eu/eu2020/>

⁸ Dit aantal omvat ook de sector centrale overheden, die in 2010 succesvol zijn testfase heeft afgerond. Zie ook:

Dynamics of European sectoral social dialogue, Eurofound, 2009,

<http://www.eurofound.europa.eu/pubdocs/2008/98/en/2/EF0898EN.pdf>.

⁹ Ook de sociale partners in de agroalimentaire industrie bestuderen op dit moment de mogelijkheid om een sectoraal comité voor de sociale dialoog in het leven te roepen na een aanbeveling hiertoe van de groep op hoog

De eerste generatie comités heeft haar oorsprong in de advies- en paritaire comités die zijn ontstaan als onderdeel van het Verdrag inzake de oprichting van de Europese Gemeenschap voor Kolen en Staal en in het kader van de eerste stappen op weg naar de gemeenschappelijke markt (*staal, mijnen, landbouw, zeevisserij*). Op grond van het besluit van 1998 zijn deze comités omgevormd tot sectorale comités voor de sociale dialoog.

Naarmate de interne markt meer gestalte kreeg door een grotere liberalisering en privatisering en meer grensoverschrijdende mobiliteit, werd een tweede generatie comités opgericht. Die comités werden in 1999 geformaliseerd nadat zij eerder in de jaren negentig als paritaire comités of informele werkgroepen waren opgericht (*bouw, bankwezen, handel, verzekeringen, posten, telecommunicatie, elektriciteit, podiumkunsten*). Sinds 2000 is het model van de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog uitgebreid tot andere sectoren zoals ziekenhuizen, de catering, scheepsbouw, de audiovisuele sector, de chemische industrie en metaal-, techniek- technologiegerelateerde industrieën. De aandacht van die comités ging en gaat voornamelijk uit naar onderwerpen als beroepskwalificaties en de mobiliteit van werknemers, gezondheid en veiligheid, het tekort aan gekwalificeerd personeel en de wijze waarop het Europees beleid beïnvloed zou kunnen worden.

Ondanks grote verschillen tussen sectoren in de mate waarin hun activiteiten een Europees karakter hebben en met betrekking tot de omvang van de betrokken organisaties en de structuur van de organisaties van de sociale partners¹⁰, hebben de comités die in 1998 zijn opgericht voor een gemeenschappelijk kader gezorgd dat voor diverse vormen van sociale dialoog gebruikt kan worden en waarbij de werkmethode en de opzet van de bijeenkomsten kunnen verschillen.

Alle comités hebben bepaalde elementen gemeenschappelijk. Europese organisaties met gemeenschappelijke doelstellingen, agenda's en werkprogramma's die elkaar als zodanig erkennen, kunnen een gezamenlijk verzoek bij de Commissie indienen die vervolgens hun representativiteit zal beoordelen. Vervolgens zal de Commissie logistieke en operationele steun verlenen. Voor Europese sociale partners die eerst de sectorale sociale dialoog willen uitproberen voordat zij formele toezeggingen doen, heeft de Commissie een voorbereidende testfase voorgesteld. Dat biedt meer ruimte voor flexibiliteit. Een dergelijke testfase is bijvoorbeeld in de praktijk gebruikt voor de *centrale overheden*.

Door een dergelijk proces wordt zowel op Europees als nationaal niveau een bijdrage geleverd aan de integratie van de beginselen van de Europese sociale dialoog. Hierdoor wordt onderling vertrouwen opgebouwd, wordt een aanpak gecreëerd die gebaseerd is op partnerschap en wordt de ontwikkeling van adequate structuren aangemoedigd met representatieve sociale partnerorganisaties. Dankzij die testfase kunnen sociale partners meer ervaring opdoen met betrekking tot het Europees beleid en inzicht krijgen in de missie en mogelijkheden van de Commissie.

---

niveau voor het concurrentievermogen in de agroalimentaire industrie.

¹⁰ Wat de sociale partners betreft die aan de comités deelnemen, geldt dat de werkgeversdelegaties binnen één sector (bijv. de burgerluchtvaart of het bankwezen) vaak door een aantal organisaties worden vertegenwoordigd. In andere economische sectoren ligt de situatie vaak nog gecompliceerder, aangezien de werkgevers conflicterende marktsegmenten kunnen vertegenwoordigen (op economische gebieden die geprivatiseerd zijn). De werkgevers zijn verdeeld over 62 verschillende Europese sectorale organisaties. De situatie aan de kant van de vakbonden is heel anders aangezien zij veel meer geïntegreerd zijn (17), namelijk in het Europees Verbond van Vakverenigingen en de bijbehorende grote sectorale verbonden. Daarnaast kunnen de delegaties van de comités zowel organisaties omvatten die door de Commissie als Europese sectorale sociale partners worden erkend als andere vertegenwoordigers van sociale partners die voor extra representativiteit zorgen.

Tabel 1: Europese sectorale comités voor de sociale dialoog (SCvSD)

	Sectoren (40)	Europese sectorale sociale partners		Informele structuur	Formele SCvSD
		Werknemers (17)	Werkgevers (62)		
1 ^e generatie	Staal	EMF	Eurofer	1951*	2006
	Winningsindustrieën	EMCEF	APEP, EURACOAL, UEPG, IMA, Euromines	1952*	2002
	Landbouw	EFFAT	GEOPA/COPA	1964**	1999
	Wegvervoer	ETF	IRU	1965**	2000
	Binnenscheepvaart	ETF	EBU, ESO	1967**	1999
	Spoorwegen	ETF	CER, EIM	1972**	1999
	Zeevisserij	ETF	Europêche, COGECA	1974**	1999
	Zeevervoer	ETF	ECSA	1987**	1999
2 ^e generatie	Suiker	EFFAT	CEFS	1969	1999
	Schoenen	ETUF: TCL	CEC	1982	1999
	Horeca/toerisme	EFFAT	Hotrec	1983	1999
	Handel	UNI europa	EuroCommerce	1985	1999
	Verzekeringen	UNI europa	CEA, BIPAR, AMICE	1987	1999
	Telecommunicatie	UNI europa	ETNO	1990**	1999
	Bankwezen	UNI europa	EBF-BCESA, ESBG, EACB	1990	1999
	Burgerluchtvaart	ECA, ETF	ACI-Europe, AEA, CANSO ERA, IACA, IAHA,	1990**	2000
	Schoonmaken	UNI europa	EFCI	1992	1999
	Bouw	EFBWW	FIEC	1992	1999
	Textiel/kleding	ETUF:TCL	Euratex	1992	1999
	Particuliere beveiliging	UNI europa	CoESS	1993	1999
	Posterijen	UNI europa	PostEurop	1994**	1999
	Hout	EFBWW	CEI-Bois	1994	2000
	Elektriciteit	EPSU, EMCEF	Eurelectric	1996	2000
	Persoonlijke dienstverlening	UNI europa	Coiffure EU	1998	1999
	Lederindustrie	ETUF:TCL	COTANCE	1999	2001
	Podiumkunsten	EAEA	Pearle		1999
Uitzendwerk	UNI europa	Eurociett		1999	
Meubels	EFBWW	UEA, EFIC		2001	
3 ^e generatie	Scheepswerven	EMF	CESA		2003
	Audiovisuele sector	EUROMEI, EFJ, FIA, IFM	EBU, ACT, AER, CEPI, FIAPF		2004
	Chemische industrie	EMCEF	ECEG		2004
	Lokale en regionale overheden	EPSU	CEMR	1996	2004
	Ziekenhuizen	EPSU	HOSPEEM		2006
	Catering	EFFAT	FERCO	1998	2007
	Gas	EMCEF, EPSU	EUROGAS		2007
	Profvoetbal	FIFPro	EPFL, ECA		2008
	Metaal***	EMF	CEEMET	2006	2010
	Papier	EMCEF	CEPI		2010
	Onderwijs	ETUCE	EFEE		2010
Centrale overheden	<i>TUNED (EPSU+CESI)</i>	<i>EUPAN (EUropean Public Administrations Network)</i>	<i>Testfase (2008-2010)</i>		

* Adviescomités op grond van het EGKS-Verdrag

2.2. Diversiteit en relevantie van de resultaten

In haar Mededeling van 1998 heeft de Commissie gesteld dat de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog een instrument vormen voor overleg, onderhandelingen en gemeenschappelijke acties. In 2004 heeft de Commissie een typologie¹¹ voorgesteld om de resultaten van die sociale dialoog te categoriseren. Hierdoor werd benadrukt dat de meerwaarde van een tekst niet uitsluitend afhankelijk is van de vraag of deze een bindend karakter heeft, maar ook van een operationele follow-up en effectieve uitvoering.

De resultaten van de sociale dialoog kunnen de vorm hebben van:

- (1) **overeenkomsten** (*al dan niet ten uitvoer gelegd via Europese richtlijnen*) met een bindend karakter, waaraan follow-up gegeven dient te worden en waarop toezicht moet worden gehouden aangezien zij gebaseerd zijn op artikel 155 van het Verdrag van Lissabon;
- (2) **procesgerichte teksten** (*actiekaders, richtsnoeren, gedragscodes en beleidsoriëntaties*) waaraan, hoewel zij niet bindend van aard zijn, follow-up gegeven dient te worden. Ook moet de vooruitgang van de uitvoering periodiek worden gecontroleerd;
- (3) **gemeenschappelijke standpunten en instrumenten**, bedoeld om het Europese beleid te beïnvloeden en de uitwisseling van kennis te bevorderen.

De meeste instrumenten die door de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog worden aangenomen bestaan uit technische hulpmiddelen die een Europese dimensie geven aan bepaalde specifieke kwesties (*bijv. een gemeenschappelijke website over de detachering van werknemers in de bouwsector, gemeenschappelijke cv's voor de landbouw en een gids en periodieke rapportages over een verantwoorde herstructurering in de suikersector*). In het kader van de sectorale Europese sociale dialoog zijn ook bindende overeenkomsten aangenomen die middels Europese richtlijnen of via interne procedures ten uitvoer worden gelegd, zowel binnen één sector als op het niveau van meerdere sectoren.

Het functioneren van de comités in het algemeen kan niet uitsluitend beoordeeld worden op basis van het aantal geproduceerde teksten. Concrete maatregelen die op nationaal of bedrijfsniveau worden genomen, zijn bijvoorbeeld niet altijd gedocumenteerd. Daarnaast zijn de meeste resultaten eerder kwalitatief van aard en bedoeld om bijvoorbeeld het bewustzijn over een bepaald onderwerp te vergroten, om de sociale dialoog op nationaal/regionaal of bedrijfsniveau te ondersteunen of om de beleidsvorming te beïnvloeden. Gemeenschappelijke teksten, presentaties van goede praktijken of de deelname aan gezamenlijke projecten (seminars, conferenties, studies en workshops) bieden de sociale partners de gelegenheid om van elkaar te leren en onderling vertrouwen op te bouwen.

Gemeenschappelijke standpunten en gezamenlijke bijdragen aan raadplegingsprocessen zijn in de praktijk ook effectieve instrumenten gebleken voor het beïnvloeden van het Europees beleid of om de belangen van een sector te behartigen. Voorbeelden hiervan zijn de discussies

---

¹¹ Mededeling van de Commissie: 'Partnerschap voor veranderingen in een uitgebreid Europa – Een grotere inbreng van de Europese sociale dialoog', COM(2004)557 van 12 augustus 2004.

over de richtlijnen over de terbeschikkingstelling van werknemers¹² en over diensten op de interne markt¹³ in de bouwsector.

---

¹² Richtlijn 96/71/EG van het Europees Parlement en de Raad van 16 december 1996 betreffende de terbeschikkingstelling van werknemers met het oog op het verrichten van diensten.

¹³ Richtlijn 2006/123/EG van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2006 betreffende diensten op de interne markt.

Tabel 2: Voorbeelden van belangrijke instrumenten en resultaten van de Europese sectorale comités voor de sociale dialoog (2006-2010)

Landbouw	Raamovereenkomst over het verminderen van de blootstelling van werknemers aan het risico van arbeidsgerelateerde aandoeningen aan het bewegingsapparaat (2006)
Burgerluchtvaart	Richtsnoeren voor overlegprocedures voor functionele luchtruimblokken (2007)
Handel	Gereedchapskist voor het voorkomen van geweld door derden in de handel (2009)
Bouw	Aanbevelingen met betrekking tot erkende en pseudo-zelfstandige ondernemers (2010) Gemeenschappelijke ‘detacheringsdatabank’ (2008)
Catering	Gemeenschappelijke verklaring over obesitas (2007)
Elektriciteit	Gereedchapskist voor maatschappelijk verantwoorde herstructureringen (inclusief een gids met beste praktijken) (2008)
Gas	Gereedchapskist voor demografische veranderingen, leeftijdsbeheer en competenties (2009)
Ziekenhuizen	Gedragscode en follow-up met betrekking tot een ethische grensoverschrijdende werving en het behoud van personeel (2008)
Schoonmaaksector	Handboek over ergonomische aspecten bij schoonmaakwerkzaamheden (2007)
Verzekeringen	Gezamenlijke verklaring over de demografische uitdagingen (2010)
Lokale en regionale overheden	Richtsnoeren voor het opstellen van actieplannen voor gendergelijkheid (2007)
Persoonlijke dienstverlening	Overeenkomst over het in praktijk brengen van de Europese kapperscertificaten (2009)
Particuliere veiligheid	Europese educatieve gereedchapskist voor drie particuliere veiligheidsactiviteiten/-profielen: 1. mobiele bewakingsopdrachten, 2. alarmcentrales, 3. veiligheid op luchthavens (2006)
Spoorwegen	Het inzetbaarheidsconcept in de spoorwegsector — Aanbevelingen (2007) Gemeenschappelijke aanbevelingen voor een betere vertegenwoordiging en integratie van vrouwen in de spoorwegsector (2007)
Zeevisserij	Handboek voor de preventie van ongevallen op zee en over de veiligheid van vissers (2007)
Suiker	Vijfde tenuitvoerleggingsverslag (2007) over de gedragscode voor maatschappelijk verantwoord ondernemen
Lederindustrie	Standaard voor sociale en milieurapportages (2008)

Telecommunicatie	Diversiteit op het werk: een evaluatie van goede praktijken (2007)
Textiel en kleding	Aanbevelingen: Een betere anticipatie op en een effectiever beheer van industriële veranderingen en sectorale herstructurerings (2008)

Tabel 3: Europese sectorale en multisectorale overeenkomsten (ten uitvoer gelegd door Europese richtlijnen of interne procedures)

Sectoren	Overeenkomsten
Ziekenhuizen	Richtlijn 2010/32/EU van de Raad van 10 mei 2010 tot uitvoering van de door HOSPEEM en EPSU gesloten kaderovereenkomst inzake de preventie van letsels door scherpe voorwerpen in de ziekenhuis- en gezondheidszorgsector
Zeevervoer	Richtlijn 2009/13/EG van de Raad van 16 februari 2009 tot tenuitvoerlegging van de overeenkomst tussen de Associatie van reders van de Europese Gemeenschap (ECSA) en de Europese Federatie van vervoerswerknemers (ETF) inzake het verdrag betreffende maritieme arbeid van 2006 en tot wijziging van Richtlijn 1999/63/EG
	Richtlijn 1999/63/EG van de Raad van 21 juni 1999 inzake de overeenkomst betreffende de organisatie van de arbeidstijd van zeevarenden , gesloten door de Associatie van reders van de Europese Gemeenschap (ECSA) en de Federatie van de bonden voor het vervoerspersoneel in de Europese Unie (FST)
Spoorwegen	Richtlijn 2005/47/EG van de Raad van 18 juli 2005 betreffende de overeenkomst tussen de Gemeenschap van Europese Spoorwegen (CER) en de Europese Federatie van Vervoerswerknemers (ETF) inzake bepaalde aspecten van de arbeidsvoorwaarden voor mobiele werknemers die interoperabele grensoverschrijdende diensten in de spoorwegsector verrichten
Burgerluchtvaart	Richtlijn 2000/79/EG van de Raad van 27 november 2000 inzake de inwerkingstelling van de Europese Overeenkomst betreffende de organisatie van de arbeidstijd van mobiel personeel in de burgerluchtvaart gesloten door de Association of European Airlines (AEA), de European Transport Workers' Association (ETF), de European Cockpit Association (ECA), de European Regions Airline Association (ERA) en de International Air Carrier Association (IACA)
14 industriële sectoren	Akkoord over de bescherming van de gezondheid van de werknemers door correct hanteren en juist gebruik van kristallijn silica en producten die kristallijn silica bevatten (ondertekend op 25 april 2006)

2.3. Aanpassen aan de uitbreiding

In de context van de recente uitbreidingen (in 2004 en 2007) hebben alle Europese sectorale sociale partners de relevante sectorale partners uit de nieuwe lidstaten in hun partnerschappen geïntegreerd.

De Commissie is zich er volledig van bewust dat het bevorderen van de Europese sectorale dialoog in 27 lidstaten een uitdaging vormt, aangezien de Europese sectorale sociale partners

nationale ledenorganisaties vertegenwoordigen die in uiteenlopende landen actief zijn, verschillende talen spreken en geconfronteerd worden met andere sociaaleconomische realiteiten in verschillende systemen van nationale arbeidsverhoudingen¹⁴. Daarnaast is de sectorale dimensie van de collectieve onderhandelingen in de meeste nieuwe lidstaten nogal onderontwikkeld. Dat is de reden dat de Commissie de initiatieven van Europese en nationale sociale partners heeft ondersteund om de administratieve capaciteit van sociale partners te verbeteren, met name in de convergentieregio's, en om de integratie van de nieuwe lidstaten in de Europese sociale dialoog te bevorderen¹⁵.

Om te waarborgen dat het proces voor een Europese sociale dialoog op legitieme wijze verloopt en er effectieve resultaten worden geboekt met een follow-up op nationaal niveau in de lidstaten, is een actieve betrokkenheid van alle nationale sociale partners essentieel. De Europese sociale partners hebben inmiddels vooruitgang geboekt om zusterorganisaties uit de lidstaten in hun delegaties te integreren. Er moet echter nog meer gebeuren, bijvoorbeeld in sectoren die grotendeels gedomineerd worden door traditionele ondernemingen, die vaak nog staatseigendom zijn.

3. VERBETEREN VAN DE RAADPLEGINGS- EN ONDERHANDELINGSDIMENSIES VAN DE EUROPESE SECTORALE COMITÉS VOOR DE SOCIALE DIALOOG

3.1. Raadpleging en administratieve capaciteit van de Europese sociale partners

De Europese sociale partners worden steeds intensiever betrokken bij het Europese beleidsvormingsproces.

Op grond van artikel 154 van het Verdrag van Lissabon worden de sociale partners door de Commissie geraadpleegd over de uitgangspunten en inhoud van alle Europese initiatieven op het gebied van het sociaal beleid. In de afgelopen jaren is het tempo en de frequentie van deze formele raadplegingen toegenomen (zie bijlage 2). Bovendien worden de Europese sociale partners ook geraadpleegd door de diensten van de Commissie die verantwoordelijk zijn voor het sectoraal beleid (zoals het beleid op het gebied van *handel, interne markt, onderwijs, industrie of vervoer*).

De Commissie heeft een methodologie en procedure ontwikkeld voor een **effectbeoordeling** van al haar initiatieven. De richtsnoeren voor de beoordelingen bevatten een specifieke verwijzing naar de raadpleging van Europese sectorale comités voor de sociale dialoog, waardoor die comités een extra mogelijkheid hebben om een bijdrage te leveren aan de

---

¹⁴ Na de uitbreidingen hebben de Europese sociale partners soms ook nieuwe partners opgenomen die niet altijd de mogelijkheid hebben om aan collectieve onderhandelingen deel te nemen.

¹⁵ Via het Europees Sociaal Fonds (ESF) kunnen initiatieven gericht op het versterken van de administratieve capaciteit van sociale partners in de nieuwe lidstaten in aanzienlijke mate worden ondersteund. Daarnaast zijn specifieke projecten op sectoraal niveau ondersteund uit hoofde van de begrotingsonderdelen van de Commissie voor de sociale dialoog en de arbeidsverhoudingen.

Meer dan een tiental van de comités hebben rondetafelbijeenkomsten en landenbezoeken georganiseerd (zie het verslag van de Commissie over de arbeidsverhoudingen in Europa in 2008, hoofdstuk 8). Met steun van de Europese Commissie hebben de sociale partners in de sector *textiel en kleding* en in de *lederindustrie* tussen 2006 en 2008 twee projecten uitgevoerd met het oog op het bevorderen van een integrale participatie van de sectorale sociale partners uit nieuwe lidstaten en kandidaat-lidstaten in de Europese sectorale dialoog. Daarnaast waren de projecten bedoeld voor het versterken van de administratieve capaciteit van die sociale partners. Deze acties zijn afgesloten met de ondertekening van de betreffende nationale actieplannen en de bijbehorende uitvoering.

Europese beleidsvorming¹⁶. Indien de sociale partners deze nieuwe rol op effectieve wijze willen spelen, moeten zij over de capaciteit beschikken om tijdig op dergelijke raadplegingen te kunnen reageren.

Europese sectorale sociale partners kunnen ook een actieve rol spelen bij het bevorderen van het netwerken met nationale sectorale waarnemingsposten, andere instanties en aanbieders van opleidingen en cursussen. Doel is om op Europees niveau informatie en beste praktijken uit te wisselen over trends in de werkgelegenheid en in de behoefte aan vaardigheden (zie bijlage 7). In een aantal sectoren zal binnenkort een begin worden gemaakt met dergelijke proefnetwerkprojecten, waaraan ook de Europese sociale partners actief zullen deelnemen. Als follow-up van de Mededeling van de Commissie van december 2008 betreffende ‘Nieuwe vaardigheden voor nieuwe banen’¹⁷ en van de Mededeling van juni 2009 getiteld ‘Een gezamenlijk engagement voor de werkgelegenheid’¹⁸ heeft de Commissie de mogelijkheid onderzocht voor het oprichten van **Europese raden voor vaardigheden en werkgelegenheid**. Dit initiatief is ook een van de essentiële acties die wordt aanbevolen door de deskundigengroep Nieuwe vaardigheden voor nieuwe banen¹⁹ en wordt ondersteund door de adviescommissie Industriële reconversie van het Europees Economisch en Sociaal Comité²⁰.

Om positief in te spelen op de toenemende behoefte aan participatie en raadpleging, dienen de Europese sociale partners niet alleen over de capaciteit te beschikken om te waarborgen dat de raadpleging van hun leden gecoördineerd verloopt, maar moeten zij ook voor concrete resultaten en bijdragen kunnen zorgen. Die capaciteit is echter afhankelijk van hun nationale zusterorganisaties, waarvan de mogelijkheden en middelen wel eens beperkt kunnen zijn of waarvan de organisatiestructuur nog in ontwikkeling is (met name in de nieuwe lidstaten en in sectoren die aan structurele veranderingen onderhevig zijn, ook door de opkomst van nieuwe belanghebbenden). Het is daarom van essentieel belang dat nationale sectorale sociale partners en autoriteiten hun eigen capaciteit beoordelen en ontwikkelen, deels door optimaal gebruik te maken van de Europese financiering op grond van de begrotingsonderdelen voor de sociale dialoog en van middelen uit het Europees Sociaal Fonds²¹. Gezien de sleutelrol die Europese sectorale sociale partners kunnen spelen in het beleidsvormingsproces, is die capaciteitskwestie van het allergrootste belang.

3.2. Onderhandelingen en de mogelijkheid om overeenkomsten te sluiten

Samen met de Europese wetgeving vormt de Europese sociale dialoog een belangrijk instrument voor het verbeteren van de arbeidsnormen in de Europese Unie en voor het moderniseren van de arbeidsmarkten.

---

¹⁶ http://ec.europa.eu/governance/impact/commission_guidelines/commission_guidelines_en.htm

Om een transparante en efficiënte raadpleging mogelijk te maken, zal de Commissie bij haar werkprogramma een overzicht publiceren van alle geplande effectbeoordelingen.

¹⁷ *Nieuwe vaardigheden voor nieuwe banen: het is nú tijd voor actie.*

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=697&furtherNews=yes>.

¹⁸ COM (2009)257: *Een gezamenlijk engagement voor de werkgelegenheid*.

¹⁹ *Nieuwe vaardigheden voor nieuwe banen: het is nú tijd voor actie.*

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=697&furtherNews=yes>

²⁰ Verkennend advies CCMI/68, aangenomen op 17.2.2010: *Matching skills to the needs of industry and evolving services — possible introduction of sector-based employment-skills councils at European level.*

²¹ Artikel 5, lid 3, van Verordening (EG) 1081/2006 van 31 juli 2007: *‘In het kader van de convergentiedoelstelling wordt een passend bedrag van de middelen van het ESF uitgetrokken voor capaciteitsopbouw, waaronder trainingsprojecten, netwerkvorming, intensivering van de sociale dialoog en voor activiteiten die door de sociale partners gezamenlijk worden ondernomen, in het bijzonder met betrekking tot de verbetering van het aanpassingsvermogen van werknemers en bedrijven als bedoeld in artikel 3, lid 1, onder a.’*

Sinds het Verdrag van Amsterdam²² vormt de Europese sociale dialoog een autonome bron van Europese wetgeving op het gebied van het sociale beleid. De Europese sociale partners hebben de mogelijkheid om overeenkomsten aan te gaan die vervolgens via een richtlijn van de Raad ten uitvoer kunnen worden gelegd. Dat betekent dat die overeenkomsten voor alle werkgevers en werknemers in Europa juridisch bindend zijn vanaf het moment dat zij in de nationale wetgeving of in collectieve overeenkomsten zijn omgezet (*het 'erga omnes'-effect*). De sociale partners kunnen ook autonome overeenkomsten sluiten die via de gebruikelijke nationale procedures ten uitvoer worden gelegd. In het laatste geval zijn die overeenkomsten slechts bindend voor de ondertekenaars en de aan hen gelieerde partijen (*het 'relatieve' effect*)²³.

In haar mededeling van 1998 over de Europese sociale dialoog heeft de Commissie de ontwikkeling van sectorale en sectoroverschrijdende gemeenschappelijke acties en onderhandelingen aangemoedigd. Zij heeft daarbij met name het potentieel van de Europese sectorale dialoog benadrukt. In het verlengde hiervan is de bevoegdheid om op Europees niveau overeenkomsten te sluiten, als een van de voorwaarden aangemerkt om in een comité zitting te kunnen nemen. Die onderhandelingsdimensie is zeer nuttig gebleken voor de Europese sectorale sociale partners bij het aanpassen van de algemene Europese regelgeving inzake de arbeidstijden aan de specifieke omstandigheden in de verschillende sectoren, zoals de spoorwegen, de burgerluchtvaart en het zeevervoer. Er zijn daarnaast via de sectorale sociale dialoog onderhandelingen in gang gezet ter voorbereiding op de raadpleging over eventuele wetgevende initiatieven (*de overeenkomsten inzake de preventie van werknemers tegen letsels door scherpe voorwerpen in ziekenhuizen, inzake de bescherming tegen kristallijn silicastof in de industrie en inzake de tenuitvoerlegging van het ILO-verdrag over zeevarenden*).

Uit meer recente ontwikkelingen blijkt dat het aantal sectorale overeenkomsten in de toekomst zelfs nog kan toenemen en dat de desbetreffende onderhandelingen steeds meer los komen te staan van de formele raadplegingen die door de Commissie worden geïnitieerd. Op dit moment worden er in een aantal sectoren onderhandelingen opgestart of gevoerd, waaronder de persoonlijke dienstverlening, het profvoetbal, de binnenvaart en de zeevisserij.

Het is echter niet ondenkbaar dat de sectorale sociale partners het potentieel dat dit kader biedt voor sectorale onderhandelingen, nog niet volledig hebben benut. In belangrijke sectoren waar grote internationale bedrijven actief zijn (*staal, telecommunicatie, chemische industrie en burgerluchtvaart*) wordt bijvoorbeeld gewoonlijk minder aandacht besteed aan het Europese sectorale niveau omdat de sociale partners er de voorkeur aan geven om rechtstreeks op bedrijfsniveau te onderhandelen, ook in de Europese Ondernemingsraden. Tot het moment dat de raamovereenkomst werd gesloten ter bescherming tegen letsels door scherpe voorwerpen in ziekenhuizen (2009), hield ook de publieke sector zich afzijdig van sectorale onderhandelingen.

In zoverre zij in overeenstemming zijn met het subsidiariteitsbeginsel, zijn flexibele regelgevingsoplossingen op Europees niveau een adequaat instrument om de toenemende complexiteit van de hedendaagse werkomgeving aan te pakken²⁴. Kwesties als veiligheid en

---

²² Artikel 155 VWEU (voorheen artikel 139).

²³ Dit betekent overigens niet dat de overeenkomst niet geheel of gedeeltelijk ook via de wetgeving op nationaal niveau toegepast of omgezet kan worden. Zie het werkdocument van de diensten van de Commissie van 2 juli 2008: *Report on the implementation of the European social partners' Framework Agreement on Telework*, SEC(2008)217.

²⁴ Zoals gebleken is bij kwesties als veiligheid en gezondheid op het werk of de arbeidstijden, vormt de sectorale dimensie een belangrijk onderdeel van deze complexiteit.

gezondheid, arbeidsomstandigheden en arbeidstijden hebben in bepaalde gevallen een duidelijke sectorale dimensie. Dankzij de capaciteit van de sectorale sociale partners om evenwichtige compromissen te sluiten en door hun expertise in de dagelijkse werkpraktijk kunnen zij een zeer effectieve rol spelen bij het sectoraal aanpakken van specifieke kwesties die in (vrijwel) alle lidstaten relevant zijn. De Commissie is graag bereid om waar nodig technische en financiële steun te blijven verlenen met het oog op dergelijke onderhandelingen. Aangezien de consistentie met het Europees recht en de kwaliteit van de wetgevingsvoorstellen van bijzonder belang zijn bij overeenkomsten die via Europese richtlijnen ten uitvoer worden gelegd, is de Commissie ook bereid om eventuele rechtstechnische bijstand te verlenen tijdens de onderhandelingen.

4. VERSTERKEN VAN DE REIKWIJDTE EN REPRESENTATIVITEIT VAN DE EUROPESE SECTORALE COMITÉS VOOR DE SOCIALE DIALOOG

4.1. Aanpassen van het toepassingsgebied en de omvang van de comités

Sinds 1998 is de Commissie niet alleen verzocht om comités op te richten in grote economische sectoren (*bouw, landbouw, posteries, ziekenhuizen, onderwijs, handel, metaal-, techniek- en technologiegerelateerde sectoren*), maar ook in kleinere sectoren (zoals de scheepsbouw) en zelfs in microsectoren (profvoetbal). Dit roept vragen op over de afbakening van de comités. Het definiëren van de grenzen van een bepaalde sector²⁵ is niet eenvoudig, aangezien de sectorale dekking van de sociale dialoog en de collectieve onderhandelingen tussen de lidstaten aanzienlijk uiteenlopen. Bovendien varieert ook de structuur van de comités per sector.

De Commissie beoordeelt of de grenzen van een bepaalde sector relevant zijn met betrekking tot de betreffende economische activiteit, waarbij ook de institutionele structuur van de betrokken sociale partners in aanmerking wordt genomen. Daarbij wordt rekening gehouden met het feit dat er een kritieke omvang noodzakelijk is om concrete resultaten te kunnen bereiken. In de praktijk blijkt het bereik van een sectoraal comité voor de sociale dialoog nauw verband te houden met de representativiteit van zijn leden²⁶. Dat betekent dat de samenstelling van een comité zo veelomvattend²⁷ en doelgericht mogelijk moet zijn met het oog op de relevantie voor de betrokken partijen. Een dergelijk comité dient dus alle relevante partners te omvatten om een adequate representativiteit te waarborgen.

Het uitgangspunt dat gehanteerd wordt ten aanzien van de omvang van de sectoren, weerhoudt de Commissie er niet van om, indien noodzakelijk, op een ad-hoc basis werkgroepen op te richten voor subsectorale kwesties (*bijvoorbeeld voor het beheer van het luchtverkeer in de burgerluchtvaart*), voor multisectorale kwesties (bijvoorbeeld handelsbeleid, duurzaamheid, effectbeoordelingen en toezichtsmechanismen) of voor het in gang zetten van onderhandelingsprocessen (*bijvoorbeeld over kristallijn silica*²⁸).

---

²⁵ Gebaseerd op de NACE-classificatie, in overeenstemming met de methodologische benadering zoals die door Eurofound wordt gehanteerd. Deze stichting voert op dit moment de onderzoeken uit naar de representativiteit: http://www.eurofound.europa.eu/eiro/comparative_index.htm.

²⁶ Over het algemeen is de reikwijdte van werkgeversorganisaties beperkter van aard, terwijl vakbonden doorgaans op een bredere basis zijn gestructureerd.

²⁷ De Commissie zal bijvoorbeeld de oprichting van een groot, overkoepelend sportcomité stimuleren in plaats van afzonderlijke comités per discipline.

²⁸ Europees Netwerk voor silica (NEPSI), gevormd door de sectorale verenigingen van Europese werknemers en werkgevers die partij zijn bij het sectorale 'Akkoord over de bescherming van de gezondheid van de werknemers door correct hanteren en juist gebruik van kristallijn silica en producten die kristallijn silica bevatten'

4.2. Integratie van nieuwe partijen met het oog op de aanpassing aan veranderingen

De afbakening van sectoren dient ook bekeken te worden tegen de achtergrond van de structurele veranderingen die van invloed zijn op de economische activiteiten en werkgelegenheidsstructuren als gevolg van de globalisering, marktontwikkelingen en technologische veranderingen.

In elke sector kunnen economische en sociale partijen verschijnen of verdwijnen. Zo is er de afgelopen jaren een aantal nieuwe bedrijven tot de markt toegetreden, zoals *prijzvechters* in de burgerluchtvaart, *particuliere exploitanten* in de post- en telecommunicatiesectoren en *onderaannemers* in de landbouw. In de publieke sector is een aantal organisaties geprivatiseerd of geherstructureerd. Daarnaast kan de organisatiestructuur van de sociale partijen zich zowel op Europees als op nationaal niveau verder ontwikkelen en tot de opkomst van nieuwe of sterkere partijen leiden. Zo tonen kleine en middelgrote ondernemingen bijvoorbeeld steeds meer belangstelling voor de Europese sectorale sociale dialoog.

Nieuwe economische spelers op een markt zijn niet per definitie geïnteresseerd in deelname aan een organisatie van sociale partners. Het zou ook kunnen dat zij daarvoor een adequate organisatiestructuur missen. Indien dergelijke partijen echter wel aan de Europese sociale dialoog willen deelnemen en aan de relevante criteria voldoen, dienen de betreffende comités hun participatie in de delegaties te stimuleren om te waarborgen dat de samenstelling een afspiegeling vormt van de veranderingen in de economische en werkgelegenheidsrealiteit. Dergelijke nieuwe partijen kunnen een aanvulling vormen op de representativiteit in een bepaalde sector indien die organisaties aan de comités voor de dialoog deelnemen op basis van wederzijdse erkenning en overeenstemming. Eenvoudige maatregelen, zoals eventuele uitnodigingen aan nieuwe partijen om zich als volwaardig lid bij het comité aan te sluiten of als waarnemer bijeenkomsten bij te wonen²⁹, kunnen de integratie van alle relevante partners bevorderen. De Commissie zal deze ontwikkelingen, met inachtneming van de autonomie van de sociale partners, in de gaten houden in het kader van haar controle op de representativiteit van de comités.

4.3. Bevorderen van het genderevenwicht

Een aantal comités heeft teksten en projecten goedgekeurd over de gendergelijkheid op de arbeidsmarkt, zoals actieplannen ter bevordering van die gelijkheid of gidsen met goede praktijken op de werkplek. Wanneer het echter op de participatie in de delegaties van die comités aankomt, zijn vrouwen over het algemeen ondervertegenwoordigd (vergeleken met de rol die zij in de betrokken sectoren spelen).

De situatie loopt per sector uiteen, met name als gevolg van het benoemingsproces dat in de nationale zusterorganisaties wordt gehanteerd. In overeenstemming met het Europese beleid inzake gelijke kansen voor mannen en vrouwen en non-discriminatie³⁰ heeft de Europese Commissie de Europese sociale partners verzocht om samen met hun nationale zusterondernemingen voor een betere gendergelijkheid te zorgen in zowel de participatiepercentages als de vertegenwoordiging in het bestuur van de comités³¹. In

---

(ondertekend op 25 april 2006).

²⁹ Deze methode is in 2006 met succes toegepast tijdens het opstellen van het akkoord over de bescherming van werknemers tegen kristallijn silicastof. In sommige comités of werkgroepen kunnen vertegenwoordigers van speciale belangengroepen, KMO's en of zelfstandigen ook als waarnemers participeren.

³⁰ Artikel 10 VWEU: 'Bij de bepaling en de uitvoering van haar beleid en optreden streeft de Unie naar bestrijding van iedere discriminatie op grond van geslacht, ras of etnische afkomst, godsdienst of overtuiging, handicap, leeftijd of seksuele gerichtheid.'

³¹ De diensten van de Commissie verzamelen gegevens over de genderverdeling van de delegaties van de

diezelfde geest heeft de Commissie de Europese sociale partners gevraagd om bestaande acties voort te zetten en nieuwe acties in overweging te nemen met het oog op het verhogen van het bewustzijn over dit onderwerp en om te zorgen dat de gendergelijkheid als prioriteit op hun agenda blijft staan.

5. VERBETEREN VAN DE EFFICIËNTIE VAN DE EUROPESE SECTORALE COMITÉS VOOR DE SOCIALE DIALOOG

5.1. Synergieën en informatie-uitwisseling tussen de sectoren

De Commissie ondersteunt en stimuleert initiatieven tussen comités en tussen de bedrijfstakoverkoepelende en sectorale Europese sociale dialoog. In de afgelopen jaren hebben deze synergieën hun vruchten afgeworpen, niet alleen met betrekking tot de onderwerpen die besproken zijn, maar ook qua resultaten, met name in de zin van autonome overeenkomsten. Door dit soort samenwerking wordt de meerwaarde versterkt die de Europese sectorale dialoog kan opleveren, terwijl tegelijkertijd dubbel werk en het uiteenlopen van de standpunten van de sociale partners wordt voorkomen.

Een significante sectoroverschrijdende doorbraak werd in 2006 gerealiseerd, toen veertien industriële sectoren een autonoom multisectoraal akkoord sloten over *de bescherming van de gezondheid van de werknemers door correct hanteren en juist gebruik van kristallijn silica en producten die kristallijn silica bevatten*.

Het eerste voorbeeld van kruisbestuiving tussen de bedrijfstakoverkoepelende en de sectorale sociale dialoog kon in 2002 met betrekking tot het telewerken genoteerd worden. De telecommunicatie was de eerste sector die op dit gebied richtsnoeren heeft aangenomen, waarna een bedrijfstakoverkoepelende overeenkomst voor verscheidene sectoren werd gesloten. Na het autonome akkoord over arbeidsgebonden stress (2004) is in gemeenschappelijke teksten voor de particuliere beveiliging, de bouw, de elektriciteitssector en de centrale overheden rechtstreeks naar dit akkoord verwezen.

In de bedrijfstakoverkoepelende autonome overeenkomst van 2006 over geweld op het werk waren geen gedetailleerde bepalingen opgenomen over geweld door derden (d.w.z. geweld tegen werknemers door personen van buiten de onderneming³²). De handel, lokale en regionale overheden, ziekenhuizen en de particuliere beveiligingssector hebben vervolgens getracht om die overeenkomst aan te vullen vanuit een specifiek sectoraal en/of multisectoraal perspectief. In 2010 zijn zij begonnen met de onderhandelingen over een procesgerichte tekst.

Naast deze sectoroverschrijdende voorbeelden dient ook de mogelijke uitwisseling van ervaringen tussen comités benadrukt te worden. Een van de onderwerpen waarmee een aantal sectoren wordt geconfronteerd, betreft de maatschappelijk verantwoorde overheidsaanbestedingen. Verschillende comités zijn hier vanuit hun eigen perspectief mee aan de slag gegaan en de uitwisseling van informatie die in een later stadium heeft plaatsgevonden, heeft tot de publicatie geleid van een reeks verwante brochures/handboeken met richtsnoeren voor organisaties en overheidsinstanties die contracten in deze sectoren gunnen³³. Deze ervaringen zijn ook relevant geweest voor de werkzaamheden van de

---

comités.

³² Dat kan variëren van beledigend gedrag van klanten of patiënten tot gewapende overvallen.

³³ Particuliere beveiliging (1999), schoonmaakdiensten (2002), textiel en kleding (2005) en contractcatering (2006).

Commissie inzake sociale overwegingen bij overheidsopdrachten. Aan die ervaringen is later een vervolg gegeven in een breder scala sectoren³⁴. Een dergelijke samenwerking vereist een regelmatige stroom aan informatie over en een nauwlettend toezicht op de activiteiten op het gebied van de Europese sectorale sociale dialoog met het oog op het inventariseren van onderwerpen die van gemeenschappelijk belang kunnen zijn. Een van de instrumenten van de Commissie om de kruisbestuiving tussen comités te bevorderen, is het *Liaison Forum*³⁵, waar vertegenwoordigers van alle Europese sectorale organisaties voor de sociale dialoog elkaar vier keer per jaar ontmoeten.

Door het ontwikkelen van synergieën tussen comités en tussen de bedrijfstakoverkoepelende en sectorale sociale dialoog kan een nuttige bijdrage worden geleverd aan het bevorderen van de communautaire doelstellingen op het gebied van de werkgelegenheid en het sociaal beleid, zoals neergelegd in artikel 9 van het Verdrag van Lissabon³⁶.

5.2. Effectieve resultaten en een beter toezicht op de tenuitvoerlegging

De mogelijkheden van de Europese sectorale dialoog om de arbeidsomstandigheden in Europa te verbeteren, zijn afhankelijk van de vraag of de resultaten van die dialoog adequaat op de werkvloer ten uitvoer worden gelegd. In haar Mededeling van 12 augustus 2004³⁷ heeft de Commissie de aandacht van de Europese sociale partners gevestigd op de noodzaak van een uitgebreide follow-up en van rapportagevoorschriften om de effecten van hun werkzaamheden te controleren.

De meeste organisaties van Europese sectorale sociale partners worden gekenmerkt door een laag centralisatieniveau. Zij hebben slechts beperkte mogelijkheden om hun nationale zusterorganisaties te beïnvloeden. De follow-up op nationaal niveau van de dialoog op Europees niveau is echter afhankelijk van een effectieve betrokkenheid bij de EU-dialoog van de nationale sectorale partners en van de interactie tussen de Europese mechanismen voor de sociale dialoog en de verschillende nationale systemen voor arbeidsverhoudingen. Een effectieve follow-up op nationaal niveau houdt ook onmiskenbaar verband met de representativiteit van de sociale partners. Om die reden is het belangrijk dat de comités zo veelomvattend mogelijk zijn. Daarnaast moeten zij in staat zijn om relevante nieuwe partijen bij hun werkzaamheden te betrekken: nationale organisaties die niet betrokken zijn bij de activiteiten van de comités op Europees niveau, willen wellicht geen voorschriften ten uitvoer leggen waaraan zij geen bijdrage hebben geleverd.

De meeste resultaten van de Europese sectorale sociale dialoog zijn 'zacht' van aard, dat wil zeggen dat zij bedoeld zijn om het bewustzijn over bepaalde onderwerpen te vergroten, om goede praktijken uit te wisselen of om consensus te ontwikkelen of vertrouwen op te bouwen.

---

³⁴ Zie het werkdocument van de diensten van de Commissie: "A guide to taking account of social considerations in public procurement ('Buying social!')".

³⁵ De Commissie organiseert dit forum 4-5 keer per jaar en hiervoor worden de secretarissen-generaal, de voorzitters en andere geïnteresseerde leden van de Europese organisaties van sociale partners en van de comités voor de sociale dialoog uitgenodigd (zowel op sectoraal als bedrijfstakoverkoepelend niveau). Het belangrijkste doel van het forum is het uitwisselen van informatie en ervaringen en het verbeteren van de synergieën tussen sectoren en tussen de sectorale en bedrijfstakoverkoepelende sociale dialogen.

³⁶ 'Bij de bepaling en de uitvoering van haar beleid en optreden houdt de Unie rekening met de eisen in verband met de bevordering van een hoog niveau van werkgelegenheid, de waarborging van een adequate sociale bescherming, de bestrijding van sociale uitsluiting alsmede een hoog niveau van onderwijs, opleiding en bescherming van de volksgezondheid.'

³⁷ Zie voetnoot 11.

De resultaten op nationaal niveau kunnen aan de hand van kwalitatieve indicatoren worden geëvalueerd, maar niet op basis van systematische kwantitatieve gegevens.

De autonome overeenkomsten die op EU-niveau gesloten zijn, worden op nationaal niveau uitgevoerd op basis van de verplichtingen die de partijen bij de overeenkomst zichzelf en hun nationale zusterorganisaties hebben opgelegd om die uitvoering te waarborgen via nationale regelingen (wetgeving, collectieve overeenkomsten, gedragscodes, gezamenlijke bevordering van het gebruik van hulpmiddelen e.d.). De verplichting tot een follow-up is nog sterker wanneer sociale partners een akkoord sluiten waardoor een wetgevingsvoorstel van de Commissie wordt opgeschort. Hierdoor wordt druk op de sociale partners in de EU uitgeoefend om dergelijke overeenkomsten volledig en effectief ten uitvoer te leggen. De Europese sociale partners dienen echter wel meer te investeren in controleprocessen. Daarnaast moeten zij relevante indicatoren ontwikkelen om de tenuitvoerlegging en evaluatie van de overeengekomen teksten te verbeteren³⁸.

De Commissie kan hierbij een ondersteunende rol spelen door middel van coördinerende activiteiten en technische bijstand aangaande: omzettingen die aansluiten bij de oorspronkelijke overeengekomen tekst, door de nationale sociale partners; gidsen voor de tenuitvoerlegging; voorlichting; permanente leerprocessen; en door toezicht en rapportages door zowel de Europese sociale partners als de Europese Commissie.

De Commissie is verantwoordelijk voor het toezicht op de werkzaamheden van de sectorale comités voor de sociale dialoog en voor het stimuleren van hun activiteiten, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke kenmerken van elke sector. De Commissie besteedt aandacht aan onderwerpen als de vaststelling van een adequaat werkprogramma, een gepast intern reglement, zinvolle agenda's voor bijeenkomsten, actiegerichte notulen en conclusies en een effectieve follow-up daarvan. Uit ervaring is gebleken dat comités perioden van relatieve passiviteit kunnen doormaken als gevolg van conflicten tussen sociale partners of vanwege een gebrek aan representativiteit. In dergelijke gevallen blijft de Commissie weliswaar steun aan de comités verlenen, maar houdt zij tegelijkertijd de optie open om een comité te schorsen indien het niet aan zijn verplichtingen voldoet.

5.3. Beter gebruik van Europese financiering

De Commissie beschikt over financiële middelen om het in gang zetten en voortzetten van de Europese sectorale dialoog te ondersteunen. Die financiering is bedoeld voor het organiseren van bijeenkomsten, voor de vergoeding van de kosten van deskundigen en voor tolkwerkzaamheden. De Commissie organiseert meer dan 180 bijeenkomsten per jaar (hetgeen gemiddeld overeenkomt met 1-2 plenaire vergaderingen en 3-4 werkgroepbijeenkomsten per comité per jaar).

De Commissie is voorstander van een verantwoord, efficiënt en effectief gebruik van de middelen. Derhalve dienen Europese sectorale sociale partners tijdig relevante werkprogramma's, agenda's, werkdocumenten en bijdragen over te leggen met het oog op de organisatie van effectieve bijeenkomsten en een optimaal gebruik van de faciliteiten die door de Commissie ter beschikking worden gesteld (*in de zin van bijvoorbeeld informatie- en expertise-uitwisseling en het aan sociale partners beschikbaar stellen van tolkfaciliteiten en vergaderruimten*).

---

³⁸ Bijvoorbeeld de indicatoren voor de tenuitvoerlegging van het autonome akkoord over *de bescherming van de gezondheid van de werknemers door correct hanteren en juist gebruik van kristallijn silica en producten die kristallijn silica bevatten*.

De Commissie kan projecten ook via twee begrotingsonderdelen ondersteunen waardoor zij in staat is om de sociale dialoog en informatie- en opleidingsmaatregelen³⁹ te financieren op zowel Europees als nationaal niveau. De sectorale sociale partners zijn bij meer dan honderd projecten betrokken. Elk jaar zijn er ongeveer dertig tot vijftig projecten waarbij organisaties van sociale partners en hun zusterorganisaties een rol spelen.

6. CONCLUSIE

Uit de evaluatie van de Europese sectorale dialoog van de afgelopen twaalf jaar komt de waarde die de dialoog voor het Europese sociale model heeft, duidelijk naar voren. Daarnaast is gebleken dat er een direct verband bestaat tussen de effectiviteit van de nationale sociale dialoog en de effectiviteit op Europees niveau en dat deze twee elementen elkaar wederzijds versterken. Tevens wordt onderstreept dat de sectorale comités voor de sociale dialoog zich dienen aan te passen aan nieuwe uitdagingen en veranderingen in beleid.

De sectorale comités voor de sociale dialoog bieden sociale partners een kader voor coördinatie, gemeenschappelijke acties en onderhandeling. Hiervan zouden alle sectorale sociale partners meer gebruik moeten maken. Om de raadplegingsdimensie een impuls te geven, zouden de comités ook op een meer systematische wijze betrokken moeten worden bij het effectbeoordelingsproces. Door aan een sectorale raad voor vaardigheden deel te nemen, kunnen sociale partners daarnaast betrokken raken bij gemeenschappelijke acties met andere partners, als aanvulling op hun autonome dialoog.

Met het oog op het bevorderen van de onderhandelingsdimensie vormen de comités een flexibel instrument om arbeidskwesties aan te pakken en oplossingen te ontwikkelen die afgestemd zijn op de diversiteit en complexiteit van de verschillende sectoren. De Commissie zal ervoor zorgen dat haar financiële en technische ondersteuning van de sectorale comités voor de sociale dialoog adequaat en proportioneel is, zodat de Europese sociale partners kwalitatief hoogwaardige bijdragen kunnen leveren en gemeenschappelijk resultaten kunnen realiseren die op gepaste wijze uitgevoerd en gecontroleerd worden.

Om de reikwijdte van de sectorale comités voor de sociale dialoog tot de hele economie en arbeidsmarkt uit te breiden, hanteert de Commissie een flexibele en proactieve aanpak. Zo wordt onder andere de meerwaarde onderstreept van het oprichten van nieuwe sectorale comités voor de sociale dialoog. De Commissie heeft daarnaast altijd een inclusieve benadering gepropageerd bij het oprichten van Europese sectorale comités voor de sociale dialoog, waarbij het pluralisme⁴⁰ en de autonomie van de sociale partners te allen tijde geëerbiedigd wordt. De Europese sociale partners dienen in dit opzicht maatregelen te nemen ter bevordering van de integratie van alle relevante sociale partners.

Voordat er een nieuw comité wordt opgericht, krijgen de sociale partners het advies om eerst een testfase in overweging te nemen. Op die manier kunnen zij beoordelen of hun administratieve capaciteit berekend is op een grotere betrokkenheid bij het Europese beleidsvormingsproces. Om die capaciteit te vergroten, met name in nieuwe lidstaten, wordt de nationale sectorale sociale partners en de autoriteiten aangeraden om maximaal gebruik te

---

³⁹ Begrotingsonderdeel 04.03.03.01: Arbeidsverhoudingen en sociale dialoog.

Begrotingsonderdeel 04.03.03.02: Opleidings- en voorlichtingsacties ten behoeve van werknemersorganisaties.

⁴⁰ Het comité burgerluchtvaart houdt bijvoorbeeld rekening met de specifieke kenmerken van de grondafhandeling, het beheer van het luchtverkeer en cockpitbemanningen en tracht tegelijkertijd synergieën tussen de subsectoren te waarborgen.

maken van de financiële steun uit hoofde van de begrotingsonderdelen voor de sociale dialoog en van de middelen van het Europees Sociaal Fonds.

Om de representativiteit van de Europese sociale dialoog te vergroten, dienen de Europese sociale partners de samenstelling van hun comités periodiek te evalueren teneinde te waarborgen dat veranderingen in hun sector en in de economie als geheel ook in die samenstelling weerspiegeld wordt. Om in de pas te blijven met de ontwikkelingen in de sectorale sociale dialoog is het noodzakelijk om het tempo te verhogen waarin onderzoeken naar de sectorale representativiteit en actualisering worden uitgevoerd.

Met het oog op een grotere effectiviteit van de Europese sectorale dialoog dient speciale aandacht te worden besteed aan de raadpleging, consistentie en synergieën tussen sectoren. Het Liaison Forum is bij uitstek geschikt voor dergelijke discussies en voor de uitwisseling van beste praktijken.

Om de resultaten van de Europese sectorale dialoog zichtbaarder te maken en ter ondersteuning van het toezicht op de tenuitvoerlegging ervan, dienen de sociale partners integraal gebruik te maken van de ondersteuning die de Commissie kan bieden op het gebied van bijvoorbeeld coördinatie en technische ondersteuning, voorlichting en rapportage. In haar tweejaarlijkse verslag over de “Arbeidsverhoudingen in Europa” geeft de Commissie een periodiek overzicht van de ontwikkelingen in de Europese sociale dialoog. In het kader van de Groep directeuren-generaal voor de arbeidsverhoudingen worden de lidstaten over de betreffende ontwikkelingen geïnformeerd.

De huidige economische crisis heeft niet alleen het belang van de Europese sociale dialoog op bedrijfstakoverkoepelend en sectoraal niveau onderstreept, maar ook de relevantie van initiatieven van de sociale partners die afgestemd zijn op concrete omstandigheden waarmee bedrijven en sectoren worden geconfronteerd. Net als de bedrijfstakoverkoepelende sociale dialoog is in dit verband ook de sectorale sociale dialoog bijzonder relevant, hetgeen ook blijkt uit de activiteiten die op dit moment door de verschillende comités worden uitgevoerd. De sectorale sociale partners kunnen een bijdrage aan deze ontwikkeling leveren.

Als onderdeel van de Europa 2020-strategie en de bijbehorende, elkaar wederzijds versterkende beleidsmaatregelen op economisch, sociaal en milieugebied zal de Commissie dergelijke initiatieven blijven ondersteunen teneinde de weg te plaveien om de huidige economische crisis te boven te komen.

Annex 1

European sectoral social partners' organisations consulted under Article 154 (TFEU)

Sectoral organisations representing employers

- Association of Commercial Television in Europe (ACT)
- Airports Council International — Europe (ACI-Europe)
- Association of European Airlines (AEA)
- Association of European Professional Football Leagues (EPFL)
- Association of European Public Postal Operators (PostEurop)
- Association of European Radios (AER)
- Association of Mutual Insurers and Insurance Cooperatives in Europe (AMICE)
- Association of National Organisations of Fishing Enterprises in the EU (EUROPECHE)
- Banking Committee for European Social Affairs (EBF-BCESA)
- Civil Air Navigation Services Association (CANSO)
- Coiffure EU
- Committee of Agricultural Organisations in the European Union (COPA)
- Community of European Railway and Infrastructure Companies (CER)
- Community of European Shipyards' Associations (CESA)
- Confederation of European Paper Industries (CEPI)
- Confederation of National Associations of Tanners and Dressers of the European Community (COTANCE)
- Council of European Employers of the Metal, Engineering and Technology-Based Industries (CEEMET)
- Council of European Municipalities and Regions (CEMR)
- Employers' Group of the Committee of Agricultural Organisations in the European Union (GEOPA)
- Euracoal
- Euromines
- European Aggregates Association (UEPG)
- European Apparel and Textile Organisation (EURATEX)
- European Association of Cooperative Banks (EACB)
- European Association of Potash Producers (APEP)
- European Barge Union (EBU)
- European Broadcasting Union (EBU)
- European Chemical Employers Group (ECEG)
- European Club Association (ECA)
- European Community Shipowners Association (ECSA)
- European Committee of Sugar Manufacturers (CEFS)
- European Confederation of the Footwear Industry (CEC)
- European Confederation of Iron and Steel Industries (Eurofer)
- European Confederation of Private Employment Agencies (Eurociett)
- European Confederation of Woodworking Industries (CEI-Bois)
- European Construction Industry Federation (FIEC)
- European Coordination of Independent Producers (CEPI)
- European Federation of Cleaning Industries (EFCI)
- European Federation of Contract Catering Organisations (FERCO)
- European Federation of Education Employers (EFEE)
- European Federation of National Insurance Associations (CEA)
- European Federation of Security Services (CoESS)

- European Furniture Manufacturers’ Federation (UEA)
- European Furniture Industries’ Confederation (EFIC)
- European Hospital and Healthcare Employers’ Association (HOSPEEM)
- European Industrial Minerals Association (IMA)
- European Rail Infrastructure Managers (EIM)
- European Regions Airline Association (ERA)
- European Savings Banks Group (ESBG)
- European Skippers’ Organisation (ESO)
- European Telecommunications Network Operators’ Association (ETNO)
- European Union of the Natural Gas Industry (EUROGAS)
- General Committee for Agricultural Cooperation in the European Union (COGECA)
- Hotels, Restaurants and Cafés in Europe (HOTREC)
- International Air Carrier Association (IACA)
- International Aviation Handlers’ Association (IAHA)
- International Federation of Film Producers’ Associations (FIAPF)
- International Federation of Insurance Intermediaries (BIPAR)
- International Road Transport Union (IRU)
- Performing Arts Employers’ Associations League Europe (PEARLE)
- Retail, Wholesale and International Trade Representation to the EU (EuroCommerce)
- Union of the Electricity Industry (EURELECTRIC)

Sectoral European trade union organisations

- European Arts and Entertainment Alliance (EAEA)
- European Confederation of Independent Trade Unions (CESI)
- European Cockpit Association (ECA)
- European Federation of Building and Woodworkers (EFBWW)
- European Federation of Journalists (EFJ)
- European Federation of Public Service Unions (EPSU)
- European Federation of Trade Unions in the Food, Agriculture and Tourism Sectors and Allied Branches (EFFAT)
- European Metalworkers’ Federation (EMF)
- European Mine, Chemical and Energy Workers’ Federation (EMCEF)
- European Trade Union Committee for Education (ETUCE)
- European Trade Union Federation: Textiles, Clothing and Leather (ETUF:TCL)
- European Transport Workers’ Federation (ETF)
- International Federation of Actors (FIA)
- International Federation of Musicians (IFM)
- International Federation of Professional Footballers’ Associations — Division Europe (FIFPro)
- Union Network International — Europe (UNI europa)
- Union Network International — Media and Entertainment International — Europe (EUROMEI)

Annex 2

Art 154 Sectoral Consultations since 2006
(From database on consultations of the EU social partners)

Dates	Subject	Social partners contribution	Results
2006	Musculoskeletal disorders	First phase of consultation, 2004	Framework of actions in the agriculture sector, 2006
2006	Strengthening of maritime labour standards	First phase of consultation, 2006	Agreement on Maritime Labour Standards, 2008 implemented through an EU directive, 2009
2006	Blood-borne infections due to needle stick injuries	First phase of consultation, 2006 Second phase, 2007	Framework Agreement on prevention from sharps injuries in the hospital sector, 2009 <i>implemented through an EU directive, 2010</i>
2007	Carcinogens, mutagens and reprotoxic substances	First phase of consultation, 2004 Second phase in 2007	Multisectoral agreement on crystalline silica, 2006
2009	Exclusions from certain directives of seafaring workers	First consultation, 2009	
2009	Exposure to electromagnetic fields at work	First consultation, 2009	
2010	Reviewing the working time directive	First-phase consultation, 2010	

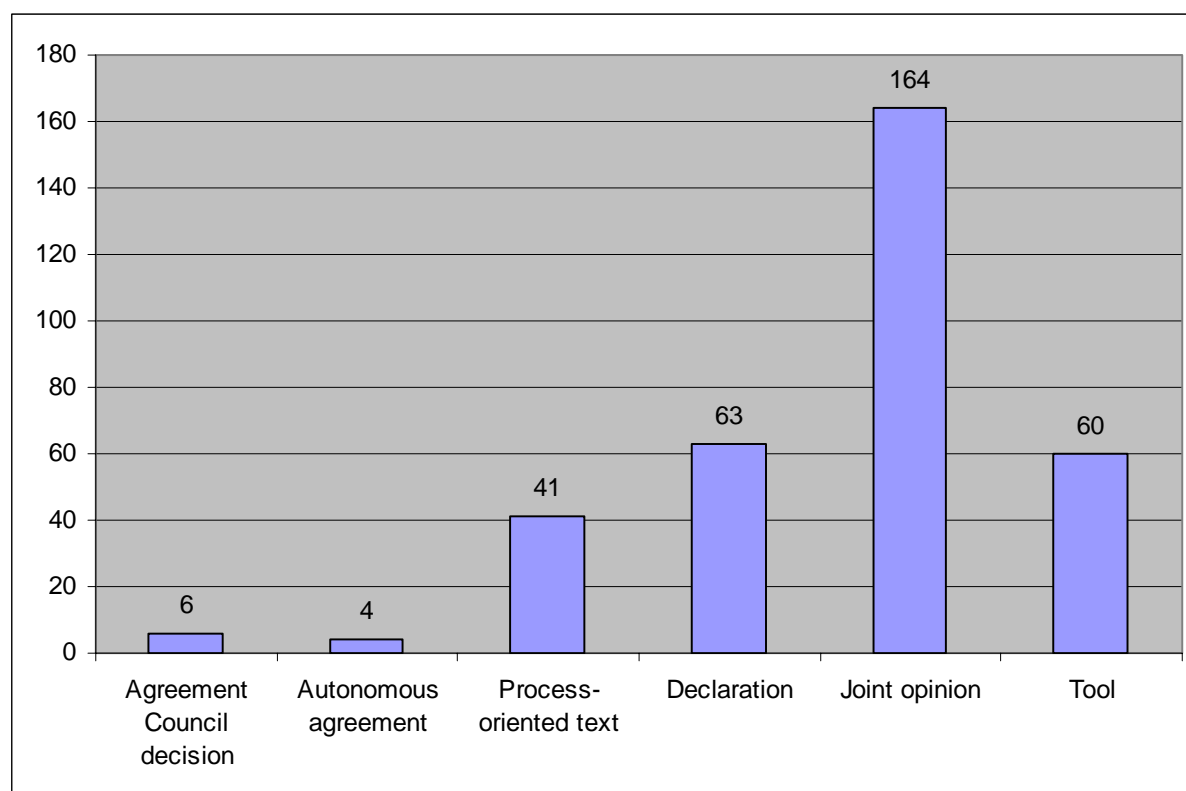
Annex 3

Categories of texts and outcomes of European sectoral social dialogue⁴¹

Category of texts	Sub-categories	Follow-up measures
Agreements	Implementation by directives Implementation by social partners (Article 155)	Implementation reports
Process-oriented texts	Framework of actions; guidelines, codes of conduct, policy orientations	Follow-up reports
Joint opinions and tools	Declarations, guides, handbooks websites, tools	No follow-up clauses Promotional activities

Annex 4

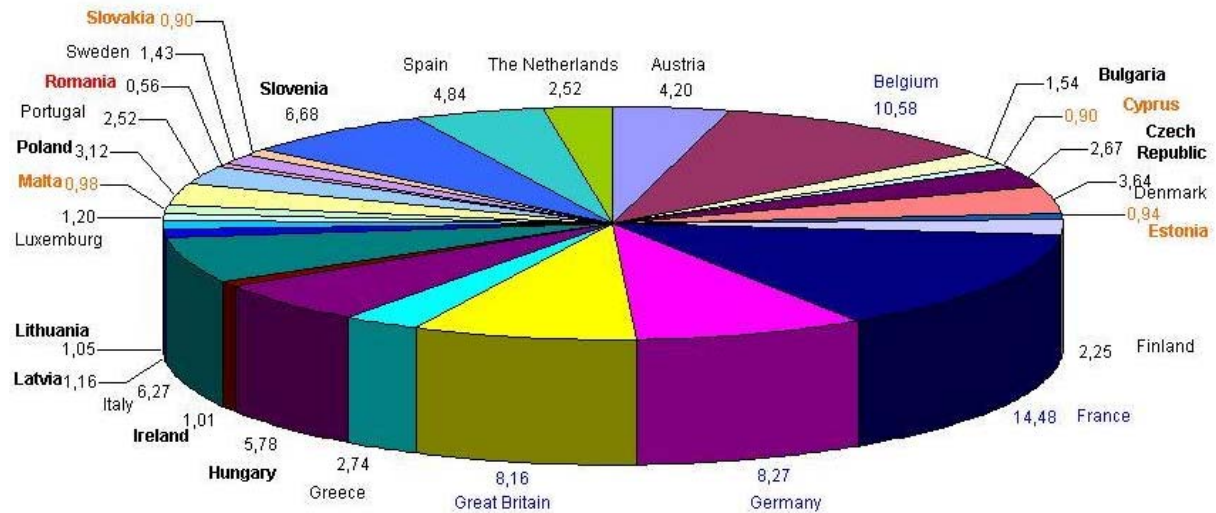
Joint outcomes of the European social dialogue committees (1998 – February 2010)

⁴¹ This typology does not imply any ranking between outcomes, taking into account that new committees usually first focus on joint opinions and common projects to improve understanding and strengthen trust before envisaging agreements, while long-standing or more experienced committees are more likely to engage in the negotiation of agreements.

Annex 5

Total participation of Member State representatives in delegations taking part in committee plenary meetings (based on 8 sectors, 2005-2008)

The overall participation graph shows that social partner representatives from the new Member States Cyprus (0.90%), Malta (0.98%), Estonia (0.94%), Romania (0.56%) and Slovakia (0.94%) have participated least in all the plenary sessions analysed, followed by Bulgaria (1.54%), Ireland (1.01%), Lithuania (1.05%), Latvia (1.16%), Luxemburg (1.20%) and Sweden (1.43%). Participation rates have been highest for representatives from Belgium (10.58%), France (14.48%), United Kingdom (8.16%) and Germany (8.27%).

Annex 6

Responsibilities in the implementation process of autonomous agreements and process-oriented texts

Actors	Responsibilities
National social partners	Main responsibility for implementation Translation (if necessary) Dissemination of autonomous agreement and information Discussions/negotiations between social partners Developing implementing measure Reporting about implementation activities
European social partners	Assistance and advice (e.g. translation, best practices) Coordination and monitoring of activities Yearly progress reports and final implementation reports Interpretation (in case of doubts/requests)
National authorities	Subsidiary role in implementation, e.g. through regulation or legislation (not compulsory)
Commission	Assistance and financial support (if necessary) Monitoring and assessment

Annex 7

European Sector Councils on Jobs and Skills

Context

In the December 2008⁴² and June 2009⁴³ Communications, the Commission announced the possibility of providing a framework and financial support to Member States setting up networking projects called "European sector councils on jobs and skills". During 2009, the Commission consulted stakeholders, particularly EU sectoral social partners, about this idea, during sectoral social dialogue committees, at the Liaison forum and during a restructuring forum on 7-8 December dedicated to anticipating skills at sectoral level⁴⁴. Social partners welcomed the idea of reinforced cooperation and exchanging information about skills needed. To assess the feasibility of setting up European sector councils, the Commission launched a feasibility study last year, with a survey and interviews with key stakeholders. Results from the study recommended setting up sector skills councils under certain conditions. In its report⁴⁵, the expert group on New Skills for New Jobs also recommended the creation of EU sector councils to analyse what skills would be needed; to address skills mismatches and to bring updated information and advice to the attention of policymakers and other stakeholders in the field of employment, education and training. This initiative also has the support of the Consultative Commission on Industrial Change at the European Economic and Social Committee⁴⁶.

Objectives

Companies and workers of a given sector face common challenges across the Union. This applies to anticipating skills and matching them with the requirements of the labour market. There is, however, little or no exchange of information between those who monitor the development of these issues at national level. The Commission therefore wishes to offer support for a platform at sectoral level for social partners and national observatories on skills and employment. This would enable sharing of information and best practice and provide recommendations on quantitative and qualitative trends in employment and skills needs in a given sector, as well as on other issues related to qualifications and competences.

The Commission invites the sectoral social partners to take the lead and engage on a voluntary basis in networking efforts aimed at developing a European sector council in their sector on a voluntary basis. The Commission will provide a framework and financial support for partners inviting in this regard, within the limits of its resources to develop this networking. This support will be conditional on an evaluation of the councils in terms of output, commitment, satisfaction and value-added.

---

⁴² COM (2008) 868 final: *New Skills for New Jobs — Anticipating and matching labour market and skills needs.*

⁴³ COM (2009) 257 final: *A Shared Commitment for Employment.*

⁴⁴ <http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=88&langId=en&eventsId=209&furtherEvents=yes>.

⁴⁵ *New Skills for New Jobs: Action Now*

<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=en&catId=89&newsId=697&furtherNews=yes>.

⁴⁶ Exploratory opinion CCMI/68 adopted the 17/02/2010 on Matching skills to the needs of industry and evolving services — possible introduction of sector-based employment-skills councils at European level.

Structure proposed

European sector councils would take the form of networks among national observatories on skills and employment, together with European sectoral social partners (or other representative stakeholders) who would chair the council of their sector and be responsible for its day-to-day management. To ensure that skills mismatch issues are adequately addressed, relevant European representatives from education and training organisations should be invited to participate.

Timetable and Commission support

The Commission envisages setting up sector councils in two phases: first, identifying existing national observatories and councils on jobs and skills, and second, setting up the sector council, bringing together these bodies in a network. The first and second phases of the process should be launched in 2010 and 2011 for a limited number of pilot sectors. The Commission also envisages the possibility of supporting the setting up of a transversal council to allow for exchanges among sector councils.

Annex 8

Involvement of social partners and sectoral social dialogue committees (SSDC) in the Commission impact assessment procedure

The annex to the revised Impact Assessment Guidelines⁴⁷ contains a specific section on standards for consulting social partners (p. 15, point 5.2). It makes a distinction between initiatives in the field of social policy on the one hand, and social implications for a specific sector on the other. The revised guidelines clarify the need for consultation of existing European sectoral social dialogue committees should there be social implications in the sector concerned:

Commission Decision 98/500/EC stipulates that each sectoral social dialogue committee, for the sector of activity for which it is established, 'shall be consulted on developments at Community level having social implications'. You should therefore verify whether your initiatives will create social implications for a sector for which a sectoral social dialogue committee exists. If this is the case a consultation of the committee has to be organised with the assistance of the Unit 'Social Dialogue and Industrial Relations' in DG EMPL.

EU social partners have welcomed the clarification in the revised guidelines regarding the need for timely and systematic information and consultation of SSDCs if there are social implications at sectoral level.

Consultation of sectoral social dialogue committees is complementary to other forms of consultation, notably public consultations, and it differs from wider consultation of other actors in civil society in that social partners engaged in SSDCs are recognised by the Commission as representative actors of the sector concerned. A consultation of an SSDC on an impact assessment would include a definition of the underlying problem, the relevant policy options and an estimate of social and employment impacts of the various options and any relevant accompanying mitigating policy measures.

A possible joint position of the committee on the impact assessment can therefore give a strong, representative indication about realistic policies and their impacts and implementation. It can improve policy-making and facilitate the communication of decisions. Addressing requests to the relevant committees has two advantages. It is a means of obtaining a formal and representative view based on existing social dialogue structures and contributes to the development and policy relevance of European social dialogue at sectoral level.

The consultation of SSDCs in the context of impact assessments is organised on the basis of their existing work programmes and meeting planning, in cooperation with the 'Social Dialogue and Industrial Relations' Unit of DG EMPL and other Commission services involved. The policy services responsible for the impact assessments take due account of the opinions expressed by the European social dialogue committees in the context of their consultation. To enable transparent and efficient consultation, the Commission will publish a list of all planned impact assessments, along with the Commission work programme.

---

⁴⁷ See footnote No15.

Annex 9

Overview of NACE classifications for the committees

Sector	NACE classification
Agriculture	NACE rev.2 class 01 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 01) most closely covers the sector, including the growing of crops, fruits and vegetables, the raising of animals, landscape gardening, hunting and related agricultural and animal husbandry service activities, and excluding forestry and logging and related activities, fishing and fish farming and veterinary activities.
Agro-food industry **	NACE rev.2 classes 10-12 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 15-16 and 51.3-51.4) most closely cover manufacture of food products, beverages and tobacco products.
Audiovisual services	NACE rev.2 classes 18, 58-60 and 63 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 22 and 92) most closely covers the sector, including: printing and publishing activities; the reproduction of recorded media; motion pictures and video, radio and television programme production, distribution and broadcasting activities; recreational, cultural and sporting activities; activities of news agencies.
Banking	NACE rev.2 class 64 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 65) most closely covers the sector and includes banks, credit institutions and financial service activities other than insurance and pension funds.
Central administration*	NACE rev.2 class 84 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 75) most closely covers the sector, including general public administration activities, regulation of the activities of providing health care, education, cultural services, compulsory social security and other social services, foreign affairs, defence activities, justice and judicial activities, public order and safety activities, and fire service activities.
Chemical industry	NACE rev.2 classes 20-22 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 24-25) most closely covers the sector, including petrochemicals and plastics, specialty and fine chemicals, pharmaceutical products and pharmaceutical preparations, and consumer and other chemicals.
Civil aviation	NACE rev.2 classes 51.1, 51.21 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 62.A and 62.2) and NACE rev.2 class 52.2 most closely cover the sector, including scheduled and non-scheduled passenger and freight air transport as well as relevant support activities, ground handling and air traffic management.
Cleaning industry	NACE rev.2 class 81.2 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 74.7) most closely covers the sector, including: services provided by specialised contractors, building maintenance and associated cleaning, cleaning of trains, buses and planes, waste management services and disinfecting and exterminating activities.
Commerce	NACE rev.2 classes 45-47 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 50-52) most closely cover the sector, including retail and wholesale trade including repair and trade of motor vehicles.
Construction	NACE rev.2 classes 41-43 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 45), covering all forms of building and civil engineering activities as well as specialised construction activities such demolition and site preparation and the renting of construction or demolition equipment with operators.
Contract catering	NACE rev.2 class 56.29 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 55.51-55.52) most closely covers the sector, including canteens, catering and other food service activities.

Sector	NACE classification
Education	NACE rev.2 class 85 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 80) most closely covers the sector, including pre-primary, primary, general secondary, technical and vocational, tertiary, adult and other education
Electricity	NACE rev.2 class 35.1 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 40.1) most closely covers the sector, including the production, transmission, distribution and trade of electricity.
Extractive industries	NACE rev.2 classes 05 and 07-09 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 10 and 13-14) most closely covers the sector, including: mining of hard coal, lignite, iron and non-ferrous metal ores, and minerals; extraction of peat and salt; other mining and quarrying activities and support activities; it excludes the extraction of crude petroleum and natural gas.
Footwear	NACE rev.2 classes 15.2, 22.19 and 22.29 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 19.3) most closely cover the sector, including the manufacture of footwear from materials such as textiles, plastics, rubber or leather as well as specialised products such as snowboard boots and protective footwear.
Furniture	NACE rev.2 class 31 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 36.1) most closely covers the sector, including manufacture of office and shop furniture, kitchen and other furniture.
Gas	NACE rev.2 class 35.2 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 40.2) most closely covers the sector, including production, distribution and trade of gas.
Horeca	NACE rev.2 classes 55-56 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 55) most closely covers the sector, including hotels and accommodation, restaurants, catering, cafés, canteens, short-stay accommodation and similar establishments.
Hospitals	NACE rev.2 classes 86-87, and notably NACE rev.2 class 86.1 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 85.11), most closely cover the sector, including hospital, human health and care activities.
Information and communication technology services (ICTS)**	NACE rev.2 classes 58-63 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 22, 64.2, 72, 92) most closely cover publishing activities, motion picture, video and television programme production, sound recording and music publishing activities, programming and broadcasting activities, news agencies, telecommunications, computer programming and information services activities.
Inland waterways	NACE rev.2 classes 50.3-50.4 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 61.2) and NACE rev.2 class 52.2 most closely cover the sector, including inland passenger and freight water transport as well as relevant support activities.
Insurance	NACE rev.2 class 65 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 66) most closely covers the sector and includes insurance, reinsurance and pension funding, except compulsory social security.
Live performance	NACE rev.2 class 90 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 92.3) most closely covers the sector, including artistic and literary creation, performing arts, interpretation, operation of arts facilities, fair and amusement parks and other entertainment activities in direct contact with the public.
Local and regional government	No specific NACE classification covers local and regional government. NACE rev.2 class 84.1 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 75.1) covers administration of the state and the economic and social policy of the community, and NACE rev.2 class 84.2 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 75.2) covers the provision of services to the community as a whole (excluding central government). Other activities such as social work, health care and education are covered by other NACE classes and may in many cases form part of local and regional government, too.

Sector	NACE classification
Maritime transport	NACE rev.2 classes 50.1-50.2 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 61.1) and NACE rev.2 class 52.2 most closely cover the sector, including sea and coastal passenger and freight transport as well as relevant support activities.
Metal industry	NACE rev.2 classes 25-30 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 28-30) most closely cover the sector, including manufacture of metal products; computer, electronic and optical products; electrical equipment; machinery and equipment; motor vehicles; ships and boats.
Paper industry	NACE rev.2 class 17 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 21) most closely covers the sector, including manufacture of pulp, paper and paper products.
Personal services	NACE rev.2 class 96.02 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 93.02) most closely covers the sector, including hairdressing and other beauty treatment.
Postal services	NACE rev.2 classes 53.1-53.2 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 64.11-64.12) most closely cover the sector, including postal and courier activities. However, the services provided by postal operators may also include communication, logistics, retail, money transmission and other financial services, and many others besides. Indeed, the NACE rev.2 classification has been adapted to allow for a distinction of activities into 'postal activities under universal service obligation' and 'other postal and courier activities'.
Private security	NACE rev.2 class 80 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 74.6) most closely covers the sector, including private security activities, security systems service activities and investigation activities.
Professional football	NACE rev.2 class 93.12 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 92.62) most closely covers the activities of sport clubs. Professional football is one part of this classification.
Railways	NACE rev.2 classes 49.1-49.2 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 60.1) and NACE rev.2 class 52.2 most closely cover the sector, including passenger and freight rail transport as well as relevant support activities.
Road transport	NACE rev.2 classes 49.3-49.4 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 60.2) and NACE rev.2 class 52.2 most closely cover the sector, including passenger and freight transport as well as relevant support activities.
Sea fisheries	NACE rev.2 class 0.3 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 0.5) most closely covers the sector, including marine and freshwater fishing and aquaculture.
Shipbuilding	NACE rev.2 classes 30.1 and 33.1.5 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 35.1) most closely cover the sector, including the building, repair and maintenance of ships and boats.
Sports **	NACE rev.2 class 93.1 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 92.6 and 93.0) most closely covers sports activities, including the operation of sports facilities, activities of sports clubs, fitness facilities and other sports activities.
Steel	NACE rev.2 class 24.10 (equivalent to NACE rev.1.1 class 27.1) most closely covers the sector, including manufacture of basic iron and steel and of ferro-alloys.
Sugar	NACE rev.2 classes 10.81-10.82 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 15.83-15.84) most closely cover the sector, including the manufacture of sugar and sugar confectionary.

Sector	NACE classification
Tanning & leather	NACE rev.2 class 15.1 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 19.1-19.2) most closely covers the sector, including tanning and dressing of leather, and manufacture of luggage, handbags, saddlery and harness.
Telecommunications	NACE rev.2 classes 60.1-60.2, 61 and 82.2 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 64.2) most closely cover the sector, including: radio and television broadcasting; wired, satellite and other telecommunications activities; maintenance of the network; and call centre activities.
Temporary agency work	Temporary agency work cuts across NACE sector classifications and refers to situations where workers are employed by an agency, and then, via a commercial contract, hired out to perform work assignments at a user enterprise.
Textile & clothing	NACE rev.2 classes 13-14 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 classes 17-18) most closely cover the sector, including the manufacture and production of textiles and clothing.
Woodwork	NACE rev.2 class 16 (mainly equivalent to NACE rev.1.1 class 20) most closely covers the sector, including sawmilling and planing of wood and manufacture of wood and products of wood and cork, except furniture, and excluding forestry and logging activities.

* committee in test phase

** candidate sector for new representativeness studies

Annex 10

Number of employees in the EU in 2008, by sector (NACE-2)

	NACE class and description	Number of employees (in 1000)	Number of employees (in %)
1	Crop and animal production	2.277	1.23 %
2	Forestry and logging	404	0.22 %
3	Fishing and aquaculture	95	0.05 %
5	Mining of coal and lignite	366	0.20 %
6	Extraction of crude petroleum and natural gas	95	0.05 %
7	Mining of metal ores	62	0.03 %
8	Other mining and quarrying	258	0.14 %
9	Mining support service activities	129	0.07 %
10	Manufacture of food products	4.115	2.22 %
11	Manufacture of beverages	496	0.27 %
12	Manufacture of tobacco products	60	0.03 %
13	Manufacture of textiles	863	0.46 %
14	Manufacture of wearing apparel	1.532	0.83 %
15	Manufacture of leather and related products	476	0.26 %
16	Manufacture of wood and of products of wood and cork	1.140	0.61 %
17	Manufacture of paper and paper products	702	0.38 %
18	Printing and reproduction of recorded media	1.017	0.55 %
19	Manufacture of coke and refined petroleum products	230	0.12 %
20	Manufacture of chemicals and chemical products	1.413	0.76 %
21	Manufacture of basic pharmaceutical products and pharmaceutical preparations	849	0.46 %
22	Manufacture of rubber and plastic products	1.569	0.85 %
23	Manufacture of other non-metallic mineral products	1.479	0.80 %
24	Manufacture of basic metals	1.391	0.75 %
25	Manufacture of fabricated metal products	3.828	2.06 %

26	Manufacture of computer	1.658	0.89%
27	Manufacture of electrical equipment	1.507	0.81%
28	Manufacture of machinery and equipment n.e.c.	3.192	1.72%
29	Manufacture of motor vehicles	3.168	1.71%
30	Manufacture of other transport equipment	1.113	0.60%
31	Manufacture of furniture	1.325	0.71%
32	Other manufacturing	989	0.53%
33	Repair and installation of machinery and equipment	935	0.50%
35	Electricity	1.549	0.83%
36	Water collection	441	0.24%
37	Sewerage	149	0.08%
38	Waste collection	887	0.48%
39	Remediation activities and other waste management services	48	0.03%
41	Construction of buildings	4.977	2.68%
42	Civil engineering	1.399	0.75%
43	Specialised construction activities	7.677	4.14%
45	Wholesale and retail trade and repair of motor vehicles and motorcycles	3.207	1.73%
46	Wholesale trade	6.632	3.57%
47	Retail trade	15.710	8.46%
49	Land transport and transport via pipelines	4.976	2.68%
50	Water transport	290	0.16%
51	Air transport	482	0.26%
52	Warehousing and support activities for transportation	2.561	1.38%
53	Postal and courier activities	1.930	1.04%
55	Accommodation	2.090	1.13%
56	Food and beverage service activities	5.389	2.90%
58	Publishing activities	1.113	0.60%
59	Motion picture	312	0.17%

60	Programming and broadcasting activities	277	0.15 %
61	Telecommunications	1.315	0.71 %
62	Computer programming	2.067	1.11 %
63	Information service activities	225	0.12 %
64	Financial service activities	4.058	2.19 %
65	Insurance	1.104	0.59 %
66	Activities auxiliary to financial services and insurance activities	898	0.48 %
68	Real estate activities	1.255	0.68 %
69	Legal and accounting activities	2.235	1.20 %
70	Activities of head offices; management consultancy activities	811	0.44 %
71	Architectural and engineering activities; technical testing and analysis	1.887	1.02 %
72	Scientific research and development	770	0.41 %
73	Advertising and market research	799	0.43 %
74	Other professional	497	0.27 %
75	Veterinary activities	147	0.08 %
77	Rental and leasing activities	441	0.24 %
78	Employment activities	1.015	0.55 %
79	Travel agency	544	0.29 %
80	Security and investigation activities	1.185	0.64 %
81	Services to buildings and landscape activities	2.932	1.58 %
82	Office administrative	1.066	0.57 %
84	Public administration and defence; compulsory social security	15.573	8.39 %
85	Education	14.727	7.93 %
86	Human health activities	11.405	6.14 %
87	Residential care activities	3.780	2.04 %
88	Social work activities without accommodation	4.347	2.34 %
90	Creative	541	0.29 %

91	Libraries	603	0.32%
92	Gambling and betting activities	307	0.17%
93	Sports activities and amusement and recreation activities	1.146	0.62%
94	Activities of membership organisations	1.618	0.87%
95	Repair of computers and personal and household goods	332	0.18%
96	Other personal service activities	1.884	1.02%
97	Activities of households as employers of domestic personnel	2.392	1.29%
98	Undifferentiated goods- and services-producing activities of private households for own use	11	0.01%
99	Activities of extraterritorial organisations and bodies	171	0.09%
No answer		696	0.37%
Total		185.615	100.00%

Source: Eurostat, Labour Force Survey; annual averages